

REZUMAT Autonomiști și centraliști

Oltszem (Olteni): 269
Ördögkeresztúr (Cristorel): 72, 306
Ördögkút (Treznea): 46, 50
Ördögösfüzes (Fizeșu Gherlii): 359, 360, 363
Páncélseh (Panticeu): 358
Parajd (Praid): 277
Patakfalva (Văleni): 266
Poroszló: 290
Püspökladány: 164
Recsenyéd (Rareș): 266
Retteg (Reteag/Petru Rareș): 260
Rugonfalva (Rugănești): 266
Sajómagyaros (Șieu-Măghieruș): 273, 280
Sajósárvár (Șirioara): 260
Sajóudvarhely: (Șieu-Odorhei): 260, 280
San Francisco: 99
Sarkad: 85
Sarmaság (Șarmășag): 168, 169
Sáromberke (Dumbrăvioara): 262
Sárpatak (Șarpotoc): 262
Segesvár (Sighișoara): 276
Sepsibükkszád (Bicșad): 297, 270, 271
Sepsiszentgyörgy (Sfântu Gheorghe): 36, 40, 47, 74, 75, 129, 269, 274, 319, 348, 349, 352
Siménfalva (Șimionești): 266
Somkerék (Sintereag): 260, 273
Szakasz (Rătești): 366
Szalárd (Salard): 99
Szamosfalva (Someșeni): 62
Szamosújvár (Gherla): 242, 256, 257, 258, 259, 277
Százajta (Aita Seacă): 44, 47, 48, 50, 144, 194, 348, 349, 352
Szászfenes (Florești): 358, 360, 361, 363
Szászekece (Lechința): 260, 261, 280
Szászrégen (Reghin): 35, 46, 72, 74, 186, 189, 243, 261, 263, 264, 339
Szászszejtjakab (Siniacob): 260
Szászsombor (Jimbor): 358
Szatmárhegy (Viile Satu Mare): 166, 167
Szatmárnémeti (Satu Mare): 23, 40, 45, 73, 75, 78, 165, 166, 167, 235, 240, 243, 244, 246, 247, 276, 282, 283, 286, 287, 290, 291
Székelyhid (Săcuieni): 163, 366
Székelykeresztúr (Cristuru Secuiesc): 266, 267, 279
Székelyszentmihály (Mihăileni): 266
Székelyudvarhely (Odorheu Secuiesc): 73, 75, 84, 235, 240, 248, 266, 267, 269, 273, 274, 276, 277, 319
Székelyvaja (Vălenii): 266
Szentábrahám (Avrămești): 266
Szentegyházfalva (Vlahița): 273
Szentivánlaborfalva (Sintionlunca): 269
Szentkeresztbánya (Vlahița): 277

Szentlélek (Bisericani): 266
Szentmihály (Mihai Viteazu): 354
Széplak (Bunești): 360
Szeretfalva (Sărățeni): 273, 280
Szilágycseh (Cehu Silvaniei): 167, 243, 365
Szilágypanit (Panic): 360
Szilágyosmlyó (Șimleu Silvaniei): 36, 169, 170, 243, 367
Szolyva: 289
Szombathely: 56
Szováta (Sovata): 45, 277
Sztána (Stana): 163
Szurduk (Surduc): 169, 237, 246
Târgu-Jiu: 43, 44, 45, 97
Tasnád (Tașnad): 74, 166, 168
Teke (Teaca): 261, 339
Temesvár (Timișoara): 127, 239, 287
Tihó (Tihău): 169
Tiszapüspöki: 290
Torda (Turda): 23, 40, 45, 53, 62, 63, 101
Tordaszentlászló (Săvădisla): 299, 340
Tusnádfalu (Tușnad): 271
Túrterebes (Turulung): 72
Ungvár: 88, 233
Vajdaszentivány (Voivodeni): 261
Válaszút (Răscruci): 361
Váralmás (Almașu): 46, 359, 360
Vargyas (Varghiș): 266
Várkudu (Coldău): 260
Vásárosnamény: 282
Washington: 25, 32, 33
Zilah (Zalău): 40, 168, 169, 170, 186, 189, 240, 243, 276, 360
Zsibó (Jibou): 168, 169, 237, 243, 276

Soarta, statutul Ardealului a însemnat în decursul secolului al XX-lea mai mult decât un potențial conflict româno-ungar și mai mult, decât un focar regional de *tensiuni*. Deciziile care i-au stabilit apartenența – fie că a fost vorba de schimbarea *statu-quooului*, fie că a fost vorba de restabilirea *statu-quooului* ante bellum, au reflectat întotdeauna și raportul de forțe dintre marile puteri europene, urmând regulat împlinirea voinței politice a respectivei mari puteri, care juca tocmai rolul dominant în spațiu, la un anume moment dat. Variantele formale politico-istorice ale acestei voințe politice „s-au realizat conform logicii decizionale a pricipiului: *ori-ori* (*Gyarmati*, 1997. 457), adică teritoriul sau o parte a teritoriului era atribuit *ori* României *ori* Ungariei. Numai că în Transilvania – chiar dacă periodic și într-o măsură variabilă – mulți judecau pe baza principiului „Ardealul să revină ardelenilor”, adică națiunile conlocuitoare (unguri, români, germani), ele singure ar trebui să decidă asupra destinului lor, nu bunul plac al marilor puteri.

În timpul celui de al doilea război mondial o parte dintre specialiștii anglo-saxoni și sovietici care pregăteau pacea înclinau către posibilitatea creării după război a unui *stat independent* Transilvan. În proiectele de specialitate americane și britanice Ardealul independent a fost conceput întotdeauna ca parte a unei confederații mai largi, est sau central europene. Din partea sovietică însă planul Ardealului independent a fost susținut doar până în vara anului 1944, deoarece „controlul asupra noului stat ar fi oferit posibilitatea exercitării unor presiuni atât asupra Ungariei cât și asupra României” (Zeidler– L. Balogh, 2002. 57-58). Proiectul unui Ardeal independent a fost scos de pe ordinea de zi abia când s-a realizat cu succes desprinderea României de tabăra fascistă.

Lovitura de stat regală din București, săvârșită la 23 august 1944 (numită de contemporani „saltul României”) a creat o nouă stare de lucruri nu numai din punct de vedere al politicii militare est-europene, dar și din punctul de vedere al situației populației din Ardealul de Nord. Români se arătau bucușoși de cotitură și își puneau mari speranțe în cele ce urmau să se petreacă. În schimb populația ungurească, datorită stării de război instaurate între Ungaria și România și datorită apariției jandarmeriei române după retragerea administrației ungare, a fost cuprinsă de îngrijorare. Din păcate autoritățile de la București, apelând la prevederile convenției de armistițiu din 12 septembrie, au dispus internarea în masă a ungarilor din Ardealul de Nord. (doc. nr. 2.) Numai că s-au aplicat *etalioane duble*, români n-au fost internați – împotriva faptului că și aceștia erau cetățeni maghiari – deci și aceștia făceau parte din populația unei „țări inamice”, asemeni ungarilor conlocuitori. Bărbații unguri (în unele cazuri și copii și femei) au fost deportați la Feldioara și în alte lagăre de internare, unde la sfârșitul anului 1944 și începutul lui 1945 s-a înregistrat o mortalitate în proporție de masă.

Pe lângă internările masive, ungurii din Ardealul de Nord au fost îngroziți și de atrocitățile comise de membri jandarmeriei și ale diferitelor formațiuni voluntare paramilitare (numite generic gărzile lui Maniu). În schimb crimele comise de garda condusă de Gavril Olteanu, devenite de notorietate publică (doc. nr. 46., 48.), au asigurat conducerii sovietice *pretextul* necesar, ca pe 12 noiembrie, emiterii ordonanței de expulzare a administrației românești din Ardealul de Nord.

Administrația civilă trimisă de la București în Ardealul de Nord s-a putut instala doar în anumite județe, cu precădere în Secuime (doc. nr. 8.). La Cluj și la Oradea comandanții sovietici locali au dispus, în interval de numai câteva zile, expulzarea avangărzilor administrației românești, iar în Carei și în Satu-Mare acestea nici nu și-au putut face intrarea (doc. nr. 6., 7.). După ocuparea Clujului (11 octombrie) stânga locală ungurească și românească (comuniști, social-democrați și Uniunea Populară Maghiară) a preluat conducerea orașului. Ulterior instalării administrației militare sovietice (8 noiembrie) această stângă și-a extins puterea și asupra părții de nord a județului. Deși populația orașului la acea dată era încă preponderent ungurească, ca primar a fost numit unul român, iar ca viceprimar un ungar - naționaliștii români considerau prea destul și atât.

Guvernului Sănătescu i-a provocat destule îngrijorări imposibilitatea instalării în capitala regiunii a aparatului administrativ trimis. (Iar Clujul, desemnat ca reședință a Comisariatului pentru Administrarea Regiunilor Eliberate ale Transilvaniei, înființat în scopul asigurării funcționării mai eficiente a administrației, figura doar pe hârtie, în realitate comisariatul a funcționat tot timpul la București). De la începutul lunii noiembrie soseau tot mai multe vești despre intenția comandanților sovietici locali de a expulza administrația românească, deja instalată. Deși ordinul de expulzare din 12 noiembrie 44 (doc. nr. 13.) încredințează acțiunile voluntarilor, în realitate însă - evident, pe baza studierii ulterioare a evenimentelor - sovieticii *au vrut să exercite presiuni* asupra guvernului de la București în scopul modificării raporturilor de forță, în favoarea lor.

În timp ce în România erau la putere partidele politice istorice (Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc), iar coaliția condusă de comuniști: Frontul Național Democratic (FND) forma opoziția, situația în Ardealul de Nord era taman contrară. După 12 noiembrie peste tot (cu excepția județelor Sălaj și Maramureș) conducerea administrației a fost preluată de Frontul Național Democratic (FND), cu sprijinul sovieticilor. (În orașele, județele cu majoritate ungurească în fruntea administrației locale erau puși în general unguri.) Deci, în aceste locuri coaliția de stânga ajunsese în posesia puterii, coaliție care la București, dorea abia să ajungă la guvernare - iar pentru asta a fost nevoie să aștepte până pe 6 martie 1945.

În timp ce și la sfârșitul anului 1944 și începutul anului 1945 în București continuau luptele politice intestine, la Cluj demarase construirea structurii unei puteri, necunoscută până atunci.

Ca prim pas pe 1 decembrie 1944 s-a înființat Consiliul Central Consultativ al Frontului Național Democratic. Conform *intențiilor* (și *temerilor* din București) acesta trebuia să-și extindă influența asupra întregului Ardeal de Nord, în realitate această influență s-a exercitat doar asupra Clujului și județului Cluj, pe deasupra consiliul nu

era investit cu vreun drept executiv ci doar cu cel de a face propuneri. Potrivit speranțelor *autonomiștilor* clujeni CCCFND trebuia să devină dirigitorul unei structuri administrative regionale, considerând introducerea administrației militare sovietice ca mijloc favorabil creării unui cadru regional *administrativ și politic autonom*, în opoziție cu sistemul centralist de la București. Ungurii și stânga românească (comuniștii și social-democrații) vedeau în autonomie garanția realizării în fapt a egalității în drepturi a ungarilor și românilor ardeleni. (Unul din simbolurile acestei tendințe de autonomizare a fost emiterea la Cluj și la Târgu-Mureș, la începutul anului 1945, a ordonanțelor privind folosirea limbii, acestea confereau drepturi egale limbii române și maghiare.)

Strădaniile pentru realizarea autonomiei nu au fost sprijinite de Uniunea Democratică Română, for reprezentativ al majorității covârșitoare a românilor din Ardealul de Nord. Deși uniunea participa sporadic la negocierile cu CCC, ea a evitat până și aparența unui sprijin acordat manifestării tendințelor opuse Bucureștiului, în locul acestui sprijin a pus accentul pe suveranitatea românească asupra Ardealului de Nord.

Între 12 noiembrie 1944 și 8 martie 1945 județele din Ardealul de Nord își duceau viața independent față de București. Au militat în vederea organizării autodeterminării (a existat la un moment dat chiar și intenția emiterii unei monede proprii) și a stabilirii relațiilor de reciprocitate. Întrucât *jurisdicția reală* a Bucureștiului asupra regiunii încetase, cele 10 „republici” (cel de al unsprezecelea județ, Maramureșul, din ianuarie 1945 - a aflat în bună parte sub ocupație ucraineano-sovietică) voiau să-și ia viața în mâinile lor proprii. În decembrie 1944 nu exista încă vreun consens între conducerea militară și politică sovietică în privința constituirii *unui guvern regional cu putere executivă* în Ardealul de Nord (doc. m. 21.). La începutul lui februarie 1945 s-a aprobat totuși formarea unui cvasi-guvern, întrucât amplificarea crizei de politică internă oferea din nou posibilitatea, ca prin situația creată în Ardealul de Nord (respectiv prin sprijinirea tendințelor autonomiste de acolo) să se exercite presiuni asupra Bucureștiului.

Între 12-15 februarie 1945 sesiunea din Cluj „a parlamentului Ardealului de Nord” a numit Comitetul Executiv (Central) din Ardealul de Nord al FND, prin care s-a creat germenul unui *guvern regional*. (doc. nr. 38-41). În fruntea „guvernului” se aflau Teofil Vescan junior (președinte) și Jordáky Lajos (vicepreședinte) iar „ministerelor” le-au corespuns unsprezece resorturi de specialitate. În București vestea constituirii „guvernului” (care în realitate nu a funcționat!) a provocat serioase îngrijorări pentru pierderea definitivă a Ardealului de Nord.

Regele Mihai află rapid *prețul* real al Ardealului de Nord: la sfârșitul lunii februarie adjunctul comisarului poporului pentru afaceri externe Vișinski, sosit din nou în capitala română, îi comunică suveranului condiția redobândirii Ardealului de Nord, aceasta consta în instalarea la conducerea țării a unui „guvern democratic” - concret i se pretindea numirea ca prim ministru al candidatului desemnat de sovietici: Petru Groza. Regele - scrâșnind din dinți - a acceptat acest preț: pe 6 martie 1945 îl numește prim ministru pe Groza, ca urmare s-a putut forma guvernul FND prin care s-a realizat și așcederea parțială la putere a comuniștilor. În schimb, în zilele de după 6 martie, administrația numită de la București a putut reveni în Ardealul de Nord. A revenit

centralismul tradițional – acum, în „veșminte de stânga”. Din nou Bucureștiul dicta ardelenilor, ungarilor și românilor deopotrivă. Ulterior organizația simbolică a autonomiștilor „a fost autodizolvată” în iunie (doc. nr. 47.)

*

Evenimentele celor șapte luni, septembrie 1944 și martie 1945, au fost apreciate de partea ungurească și românească la modul controversat, și nu doar în zilele noastre, dar și în timpul desfășurării evenimentelor. Apariția trupelor sovietice și române a fost percepută de la bun început de către populația ungurească *nu drept o eliberare*, ci drept (o nouă) *ocupație*. Iar în ce privește evenimentele de după mutarea frontului, ele au demonstrat, că pentru ungurii ardeleni administrația numită de la București nu a adus ordinea, siguranța publică și siguranța avutului – ci contrariul ei. Revenită, jandarmeria însetată de răzbunare fie că a fost participantă activă la atrocitățile anti-maghiare fie că nu le-a împiedicat dezlănțuirea – deși i-a stat în putință.

Telul experienței autonomiste din noiembrie–martie a fost *crearea Ardealului comun, al celor două popoare egale în drepturi*, cum și formulase scriitorul Daday Loránt din Dej: „republica de sine stătătoare și autonomă, comună și liberă a popoarelor din Ardeal”. (Molnár G. 1993., 116.)

Scriitorul clujean Szenczei László considera în 1946: „Această nouă tentativă pentru autonomia Ardealului [...] ca o modalitatea ideală pentru soluționarea problemei ungaro-române”. (Szenczei, 1946, 167.)

În schimb românii așteptau de la jandarmeria și administrația românească *reinstaurarea legalității și ordinii* după cum sperau și în reunirea națiunii române ardeleni, sfâșiată în două de pe urma celui de al doilea dictat de la Viena. Populația românească percepușe ordinul din 12 noiembrie drept o *profundă nedreptate*, iar în urma desfășurării evenimentelor, a felului în care ele au decurs, această populație a devenit dezamăgită, frustrată. (Preotul ortodox din Brețcu: Teodor Sămărtean consemna pe 14 ianuarie 1945: „Cei cu care mă întâlnesc zilnic mă întrebă cu dezamăgire și plini de temeri față de viitor, oare ce va fi cu noi, oare când se întorc autoritățile române?” (Biserica Ortodoxă... 1999. 361.) Acești oameni se considerau privați pe nedrept de către Moscova(chiar și temporar) de stăpânirea unui teritoriu asupra căruia aveau „drepturi istorice”, deși ostașii români își vărsau sângele ca aliați ai Armatei Roșii. Noua administrație în curs de instalare după expulzarea administrației române era calificată de ei drept „o continuare a stăpânirii ungurești”, sub care „populația română suferă o prigonire amară” – după cum se poate citi într-o informare din februarie 1945, întocmită de un intelectual român, presupus apropiat al Uniunii Democratice Române. (Lăcustă, 1995, 25.) Pe deasupra erau convinși că „sub masca comunismului” continuă „iredentismul ungar”. (Dobrinescu, 1996. 42.) Potrivit unui raport din 1 martie 1945 „ungurii iredentiști” (a se înțelege: cei care au simpatizat cu comandamentul militar sovietic) ar fi interzis purtarea simbolică a tricolorului românesc (i-au închis pe cei care aveau cocardă națională la butonieră), au interzis toate manifestările naționale (românești), ba chiar i-au obligat pe români să-și întocmească rapoartele oficiale „numai în ungurește” (subliniere din original), iar românii, cu deosebire intelectualii, sub acuzația de fasciști au suferit arestări ilegale,

umiliri, maltratări. (Dobrinescu–Pătroi. 2001. 15–16.) Cu privire la aceste acuzații absurde menționăm doar atât, parte considerabilă a actelor administrative și judecătorești cunoscute până în prezent din perioada respectivă sunt întocmite în limba română. Folosirea oficială a limbii maghiare s-a practicat cel mult în cele patru județe secuiești (Mureș-Turda, Ciuc, Odorhei și Trei Scaune). Privind întemnițările sub acuzația de „fascism”, ele nu au constituit o practică *specific anti-românească*, în această perioadă prin toată zona ocupată a Europei centrale și răsăritene s-a practicat ca formă „obișnuită” al răfuiei cu persoanele anticomuniste.

Rapoartele de felul acesta (care au și determinat în mare parte formarea opiniei cercurilor guvernamentale bucureștene, respectiv a partidelor de dreapta) proveneau în general de la diferite *servicii de informații civile și militare*. Aceste servicii (respectiv „specialiștii lor”) judecau însă evenimentele prin prisma naționalismului, al șovinismului, motiv pentru care *conținutul de adevăr al rapoartelor era foarte redus*. În această privință am putea invoca nenumărate exemple. Astfel, dintr-un raport al Serviciului Secret de Informații din Turda rezultă, că sus-amintita conferință FND, care avusese loc la Cluj, în februarie, a fost o „adunare constituantă”, comitetele de specialitate lipsite de arii de influență erau, după părerea lor, „cercuri guvernamentale”, iar UPM (Uniunea Polulară Maghiară) un „partid șovin și revizionist”, creat de foști „nyilași” și alte elemente de dreapta „ascunse sub masca democrației” (Năstase, 2002, 52–55.) La fel de părtinitoare se dovedește și una din sintezele Inspectoratului General al Jandarmeriei din Ardealul de Nord întocmită pe baza unor rapoarte, în care UPM e considerată drept o organizație „iredentistă ungurească” (mai exact: se referă de MADOSZ, fără a sesiza măcar schimbarea titulaturii). Agenții serviciilor de informații române și „informatorii acestora” au rămas prizonierii propriilor lor idei preconcepote din perioada interbelică – pe deasupra șocul provocat de pe urma de cel de al doilea arbitraj din Viena a accentuat aceste prejudecăți.

De dragul exactității trebuie să remarcăm că felul în care se apreciază evenimentele nu este în funcție doar de apartenența națională, ci și în funcție de *atașamentul față de vreun partid politic*, întrucât comuniștii – „fără deosebire de naționalitate” condamnav acțiunile jandarmeriei „reacționare” salutând mai apoi cu însuflețire instaurarea administrației militare sovietice. Fapt explicabil, deoarece sperau (ulterior constatăm: că pe bună dreptate) ca datorită acestei simpatii manifestate influența lor politică să se amplifice și astfel grupulețul atât de marginalizat mai înainte să aibă șansa de a deveni unul dintre diriguitorii evenimentelor. Câțiva, făcând parte din grupul de la Cluj (Goldberger, „Filu” Vescan, Jakab Sándor, Balogh Edgár și alții) au sprijinit „strădaniile depuse pentru independența” față de București doar din *motive politico-tactice* și doar până în momentul când acestea s-au îndreptat împotriva principalilor adversari: Generalul Sănătescu, apoi Rădescu (respectiv guvernele lor). De îndată ce FND – împreună cu acesta și PCR – au ajuns la putere, s-au supus fără să crâcnească politicii centralizatoare a partidului (vezi „autodizolvarea” CC al FND din Ardealul de Nord.). Conducerea centrală de la București – cel puțin așa rezultă din sursele cunoscute până în prezent – până la încetarea activității administrației militare sovietice (chiar dacă nu le-a sprijinit cu însuflețire) acceptase strădaniile pentru *descentralizare* ale grupului de la Cluj, interpretându-le drept tactică de luptă

împotriva guvernelor „reacionare”. Membri grupului clujean, care își asumaseră un rol activ în diriguirea evenimentelor, au fost însă marginalizați ulterior, conducerea PCR calificând activitatea lor drept o intenție de dezintegrare a unității naționale. (Lucrețiu Pătrășcanu declarase la conferința prefectilor din Ardealul de Nord din 20 martie de la București următoarele: „ceea ce facem nu este altceva decât integrare administrativă, politică și națională”. *Dobrinescu-Pătroi, 2001.*)

O parte a ungarilor cu roluri de conducere în desfășurarea evenimentelor de la Cluj, respectiv din Ardealul de Nord (între care Lakatos István, Bruder Ferenc, Jordáky Lajos, Simó Gyula) și-au continuat din *convingere sinceră* lupta împotriva centralismului statului național. Nu din motive tactice s-au luptat cu Bucureștiul, ci din motive strategice, pentru a încerca să lărgească și întărească treptat independența regiunii. Strădanii lor vădesc *semnele autonomiei politice și teritoriale*, numai că partidele politice românești – indiferent de apartenența lor ideologică – au respins dintotdeauna federalismul. Pe deasupra demersurile grupului Lakatos s-au dovedit contrare prevederilor Constituției din 1923, intrată din nou în vigoare după 23 august, care accepta cadrul statal național unitar.

În ceea ce privește literatura română contemporană de specialitate, la fiecare dintre lucrările parcurse de noi se pot identifica două probleme de bază. Prima este aceea că, ea *bazează exclusiv pe surse scrise în limba română*. Iar aceste surse nu sunt altceva decât acte emise de către o instituție a puterii de stat române, motiv pentru care aceste surse nu dispun de informații, care să prezinte *la prima mână*, într-un mod *autentic*, mentalitatea, intențiile, străduințele minorității maghiare. Aceste instituții ale puterii ne transmit acea *imagine deformată* despre unguri, de care s-a vorbit mai înainte.

Ceea de a doua problemă de care ne lovim este ne aplicarea de către autori a *vreunei critici la adresa surselor*, drept care autorii acceptă ca *fapte reale* chiar și cele mai neverosimile zvonuri din epocă – cu condiția ca acestea să se integreze în cadrul istoric constituit de ei. Spre exemplu Marcela Sălăgean din Cluj într-un studiu anterior – referindu-se la surse de epocă din arhivele românești – afirmă că „Uniunea Populară Maghiară din Transilvania (sic!) a urmat instrucțiunile guvernului provizoriu ungar din Debrețin”, cu scopul „de a obține deplina putere administrativă, politică și economică în Ardealul de Nord”, „având ca plan de perspectivă păstrarea teritoriilor ardelenesti, ocupate la 30 august 1940.” (*Sălăgean, 1993. 64, 66.*) Pentru a susține această ultimă afirmație se interpretează eronat rolul Comitetului Central Consultativ și al Comitetului Executiv din Ardealul de Nord a FND conferind acestora rolul unui organ guvernamental, care la ordinele sovieticilor *dispune asupra întregului Ardeal de Nord*. În cazul celor două organizații consultative sistematic se confundă și ordinea cronologică, datând înființarea în Ardealul de Nord a CC FND în noiembrie 1944, creând astfel impresia că sovieticii ar fi pus bazele unei administrații de facto de sine stătătoare chiar din primele zile ale administrației lor militare. (*Țărău, 1996. 89. Țărău, 1997. 226-227. Vultur, 1994. 201., Sălăgean, 2002. 72., 84.*) Nu numai că diverși autori confundă sistematic cele două organe de competențe total diferite (Comitetul Central Consultativ, cu Comitetul Central), dar identifică sistematic MADOSZ drept UPM, ba uneori drept FND din Ardealul de Nord. (*Sălăgean, 1995. 66.*)

Se pare, că istoriografia românească aflată în slujba auto-construcției naționale nu știe ce are de făcut cu un anume eveniment, care pune sub semnul întrebării existența idealizată de ea a statului național românesc centralizat, plasând în acest context și rolul Budapestei, care în permanență „împarte pe la spate și în secret instrucțiuni” dirijând „tendințele scizioniste”. (*Șandru, 1995. 404.*)

Trebuie să declarăm la modul critic, că asistăm la *nașterea unui alt mit istoric fals*, atunci când citim în lucrările unor autori români că în zilele următoare lui 23 august Consiliul de Miniștri de la Budapesta ordonase autorităților, privind problema Ardealului - ca în funcție de viitoarele operațiuni militare - „toți ungurii să se organizeze în jurul unui partid comunist, să colaboreze intensiv, ba chiar puternic cu autoritățile sovietice ocupante, întrecându-i pe români. În acest caz ei (adică ungurii din Ardeal – nota autorilor.) pot dobândi simpatia autorităților militare sovietice, îngreunând reintegrarea Ardealului în statul român.” (*Constantiniu, 1998. 56.*) Ordinul cifrat - potrivit sursei românești originale - a fost transmis ambasadelor ungurești, de unde a și făcut rost de el, într-un chip misterios, șeful reprezentanței diplomatice române din Finlanda, George Caranfil (*Constantiniu, 2001. 68-69., Sălăgean, 1993. 66 și Sălăgean, 2002, 149, Vultur, 2002, Țărău, 1995. 89.*) Istorieară atractivă (cel puțin din punct de vedere românesc) – doar că *nu e adevărată*. Cert este că la 24 august Consiliul de Miniștri într-adevăr s-a întrunit în ședință, dar pe ordinea ei de zi nu figura nici măcar „saltul” Bucureștiului. De altfel cunoscând mentalitatea ideologică a șefilor politici ai epocii Horthy, putem realiza cum o astfel de hotărâre - cabinetul anticomunist, antisovietic și filonazist Sztójay, ori guvernatorul Horthy Miklós – nu ar fi fost luată niciodată. După știința noastră singurul istoric român, care și-a exprimat îndoielile în privința autenticității acestei surse a fost însuși Florin Constantiniu, deși acesta publicase încă în 1973 (ce-i drept, în extras) documentul în cauză. (*Constantiniu, 1998. 56 și idem 2001. 69.*)

Pentru a ne apropia de soluționarea acestei mulțimi de probleme, neapărat trebuie să ne punem două întrebări: 1.) De ce o parte considerabilă a populației ungurești din Ardealul de Nord a simpatizat cu extrema stângă (cu comuniștii) și cu ocupații sovietici? 2.) În fond care era natura politicii promovată între noiembrie 1944 și martie 1945, de către grupul clujean (destul de eterogen) prezentat aici.

De fapt răspunsul la prima întrebare, l-am oferit în parte, mai înainte. Atrocitățile care au urmat revenirii administrației românești, validarea aceluși „*restitutio in integrum*” excludea, după părerea noastră, din capul locului, ca populația ungurească să primească cu supusă resemnare instalarea unui nou imperiu. Datorită politicii minoritare dusă de partidele istorice române din perioada interbelică, însoțită de declarațiile „însetate de războare” din presa apărută în toamna anului 1944, respectiv al comportamentului acestei administrații, o parte a ungarimii (în primul rând populația urbană) – dezamăgită de sistemul parlamentar naționalist, anti-minoritar și prelucrată de presa de stânga, aflată în poziție de monopol - a dat *crezare* propagandei comuniste, care afișa egalitatea în drepturi și remedierea nedreptăților, cu alte cuvinte în dosul acestui *crez* nu s-au ascuns factori ideologici. În UPM această populație vedea o organizație investită cu caracteristicile unui front popular *de apărare a intereselor*, motiv pentru care mare parte a populației rurale i s-a și raliat.

Răspunsul la a doua întrebare e unul mai greu. Deoarece sursele contemporane nu ne oferă lămuriri unanime. În mai multe articole ori documente de uz intern șefii Comitetului Central Consultativ sunt denumiți „autonomiști”. Molnár Gusztáv – în studiul său atât de des invocat – formulează astfel: s-a amplificat „*intenția creării autonomiei politice*”, drept care în februarie s-a convocat conferința Ardealului de Nord. (Molnár G. 1993, 127. sublinierea autorilor).

Creдем că redarea mai exactă a intențiilor clujene este posibilă dacă – așa după cum am afirmat și la începutul studiului nostru – vom descrie evenimentele prin prisma noțiunilor timpului lor. Așa cum s-a spus mai înainte, Magyary Zoltán interpretează drept *autonomie* acea intenție de descentralizare, a cărei posibilă variantă este autonomia politică. În cazul nostru putem fi martorii strădaniei unui grup (altfel cât se poate de eterogen) – chiar dacă acesta a procedat din felurite considerente, s-a zbatut – profitând de o rară șansă istorică – să înzestreze regiunea (în faza întâia Ardealul de Nord, în perspectivă în întregul Ardeal) cu *autonomia politică*.

Notăm că în secolul XX idea nu era una inedită. După primul război mondial atât din partea ungarilor, cât și din partea românilor a existat în aceeași măsură intenția dobândirii pentru Transilvania a autonomiei regionale. Cu prilejul dezmembrării Ungariei istorice, în Cluj s-a constituit *Consiliul Ungar din Ardeal* (Erdélyi Magyar Tanács), acesta declara la 16 decembrie 1918 următoarele: „ungurimea din Ardeal nu recunoaște nici un alt factor decisiv asupra sorții sale decât propriul său organ ales: *Comisariatul Guvernamental Unguresc din Ardeal*. (Erdélyi Magyar Kormánybiztoság)” (Mikes, 1996. 185. sublinierea autorilor.) Tot atunci înființaseră și românii ardeleni un organ de diriguire administrativă regională, *Consiliul Dirigent* din Sibiu. Nici unul dintre acestea nu a fost de lungă durată. În realitate primul a existat doar pe hârtie, iar cel de al doilea încă în aprilie 1920, înaintea semnării tratatului de pace de la Trianon, a fost victima strategiei românești, proprie statului național strict centralizat, de tip francez.

Centralizarea de la București (pe care orientarea naționalistă și anti-minoritară încerca să o justifice prin dezideratul „extinderii naționale”) în perioada interbelică a lezat nu doar interesele ungarilor ardeleni, dar parțial și interesele românilor ardeleni – aceștia din urmă nu s-au agitat cu adevărat, pentru că au avut de tras și foloase de pe urma ei. *Partidul Ardelenesc* (Erdélyi Párt) înființat după cel de al doilea dictat de la Viena, deși poate fi considerat un reprezentant al intereselor regionaliste ungurești din Ardeal, evident, rămâne în imposibilitatea reprezentării intereselor speciale față de Budapesta, în condițiile impuse de război.

Toamna anului 1944 – cel puțin așa părea un timp – a oferit regiunii șansa favorabilă a (mai precis *doar părții de nord a acesteia*) obținerii independenței de demult râvnite – chiar dacă nu totale, măcar într-o măsură oarecare. (Și la vremea aceasta mai existau unii, care visau la o Transilvanie de sine stătătoare, dar ei n-au jucat un rol determinant în desfășurarea evenimentelor.) Pentru cei care judecau lucid rămăne evidentă că, izbutitul „salt” românesc și cel eșuat al ungarilor au decis din capul locului sfârșitul stăpânirii Budapestei. (Însă datorită „portitei” lăsate deschisă în convenția de armistițiu, măcar până în primăvara anului 1946, pentru ungarimea din Partium, existau oare speranțe întemeiate în revenirea sub jurisdicția ungară.) Problema care

mai rămăne era cea a temperării atotputerniciei Bucureștiului. Situația istorică la momentul acela era favorabilă autonomiștilor. Deși guvernele de generali de la București, exponenți ale partidelor istorice, au reprezentat fără echivoc centralismul tradițional, din care grupul politic clujean – unii din *convingere sincer*, alții din considerații *tactice* – nu poftea să guste, ci intenționa (pe cât le permiteau sovieticii) să determine mersul evenimentelor. Spre norocul lor, ocupanții sovietici – după cum am relevat și mai înainte – *conform intereselor conjuncturale de mare putere* – i-au susținut pe autonomiștii clujeni în detrimentul Bucureștiului („reacționar”). (Trebuie să menționăm, că după părerea noastră nici pe departe nu a fost vorba – așa cum afirmaseră unii mai înainte – de oferirea unei susțineri adevărate din partea sovieticilor, în perioada dintre noiembrie 1944 și martie 1945, a creării *unei autonomii autentice*. În condițiile administrației militare era înimaginabilă instaurarea unei *autonomii reale* în Ardealul de Nord. Pe deasupra, sistemul statal de tip stalinist excludea din capul locului existența oricărei autonomii, autodeterminări.)

Grupul denumit de noi *autonomist* reprezenta de fapt față de București principiul *autonomiei politice și descentralizării administrative* – chiar dacă evita uneori să o declare în mod deschis. (Scriitorul Szenczei László – criticând proiectul de Statut al Naționalităților – declara: „Nu credem ca un organ administrativ central, cum ar fi Ministerul Naționalităților, ar putea aduce decizii de fond în cazul a mii de plângeri concrete. Aci este nevoie de *descentralizare*...” *Világosság*, 1944. decembrie 17.) Comitetul Executiv al FND reprezintă același deziderat (deși mersul evenimentelor nu a făcut posibilă activitatea lui pe întregul teritoriu al Ardealului de Nord), nu e de mirare deci, ca în urma așcederii la putere a coaliției de stânga s-a operat la desființarea acestui comitet. În loc ca după 6 martie noua grupare politică ajunsă la putere să se fi străduit la redistribuirea „unor competențe ale guvernării centrale” dimpotrivă, a reprezentat pe mai departe centralismul tradițional specific Bucureștiului. Trebuie să fim de acord cu Szenczei László, care declara cu dezamăgire, în primăvara anului 1946: „Până când guvernul nu abandonează principiul centralizării, sistemul statului centralizat conceput după modelul francez, va urma aceeași cale antidemocratică și dictatorială cu cea a premergătorilor săi.” (*Szenczei*, 1946. 16 p.)

În încheiere credem, că în trecutul apropiat au devenit cunoscute destule surse, ca analizând perioada cercetată aici – sine era et studio – să punem capăt diferitelor *mituri și iluzii false*. Pe baza studiilor efectuate de noi credem că în privința evenimentelor clujene din perioada administrației militare sovietice, sunt de ne-conceput păreri potrivit cărora în perioada dintre sfârșitul anului 1944, începutul anului 1945 – la sugestia Budapestei – s-ar fi depus „de către iredențiștii auto-salvați în partidul comunist” o activitate subterană anti-românească. În realitate, în condițiile atât de grele ale ocupației sovietice, ale unor permanente slalomuri politice, o *grupare potrivnică centralismului, reprezentantă a descentralizării administrative, a regionalismului transilvan* a încercat să orienteze evenimentele într-o direcție mai favorabilă.

Eșecul acțiunii nu a depins de ea. Dar activitatea acestei grupări – suntem convingiți – ne oferă multe învățăminte și pentru zilele noastre.

(*lectura și corectarea traducerii: Ana SCARLAT*)